

Pesten en sociale dominantie in het Nederlandse basisonderwijs

Slachtofferrollen en de ontwikkeling van internaliserende, interpersoonlijke en externaliserende factoren

Bachelorthesis

De Graaf, L. (3370046)

Hoeve, S. (3378632)

Leijds, S. (3637093)

Meijer, K. (3353850)

Pedagogische Wetenschappen, Universiteit Utrecht

Begeleider: Vermande, M.M.

Juni 2011

Inhoudsopgave

Samenvatting	2
Inleiding	3
Typen slachtoffers	6
Dit onderzoek	7
Methode	9
Procedure	9
Participanten	10
Meetinstrumenten	11
<i>Pestrollen</i>	11
<i>Agressie</i>	11
<i>Somatische klachten</i>	12
<i>Angst en depressie</i>	12
<i>Gevoel van eigenwaarde</i>	12
<i>Sociale preferentie</i>	13
<i>Waargenomen populariteit</i>	13
<i>Resource Control</i>	13
<i>Identificatie van groepen</i>	14
Resultaten	14
Internaliserende problemen	15
<i>Somatische klachten</i>	16
<i>Angst</i>	16
<i>Depressie</i>	16
<i>Gevoel van eigenwaarde</i>	17
Interpersoonlijke factoren	17
<i>Sociale Preferentie</i>	18
<i>Waargenomen Populariteit</i>	18
<i>Zelfgerapporteerde Resource Control</i>	19
<i>Peergerapporteerde Resource Control</i>	19
<i>Leerkrachtgerapporteerde Resource Control</i>	20
Externaliserende problemen	20
<i>Reactieve agressie</i>	21
<i>Proactieve agressie</i>	21
Sekseverdeling onder drie typen slachtoffers	22
Slachtofferschap	22
Conclusie	22
Literatuurlijst	27

Samenvatting

Pesten onder kinderen is een bekend fenomeen en is verweven in de sociale context. Veel kinderen krijgen hiermee te maken. In dit onderzoek is er getracht antwoord te geven op de vraag of en hoe slachtoffers zijn in te delen op basis van hun scores op pesten, slachtofferschap en agressie en om deze zowel onderling als met pesters en neutrale kinderen te vergelijken op internaliserende, interpersoonlijke en externaliserende problemen. Hiervoor is er gebruikt gemaakt van een klassikaal interview, individuele interview en een leerkrachtvragenlijst. In dit onderzoek is er onderscheid gemaakt tussen 3 slachtoffergroepen, namelijk passieve slachtoffers, provocerende slachtoffers en pestende slachtoffers. Alle drie de slachtoffergroepen scoren ongeveer even hoog op internaliserende problemen en allen hoger dan de pesters en de controle groep. Wat betreft de interpersoonlijke problemen hebben de passieve slachtoffers de laagste waargenomen populariteit en resource controle. Pestende slachtoffers hebben een lage sociale preferentie. Pesters scoren bij de peerrapportage en zelfrapportage hoog op resource control en waargenomen populariteit. Op externaliserende problemen vertonen pestende slachtoffers de meeste proactieve agressie. Provocerende slachtoffers vertonen de meeste reactieve agressie, maar evenveel reactieve agressie als de pesters. Passieve slachtoffer vertonen de minste reactieve en proactieve agressie. Passieve slachtoffers worden evenveel gepest als de pestende slachtoffers en provocerende slachtoffers worden het meest gepest. Verder is er geen verschil gevonden betreffende de sekseverdeling binnen de slachtoffergroepen. De resultaten van dit onderzoek zijn niet generaliseerbaar vanwege onder andere geschonden statistische voorwaarden en de omvang van de slachtoffergroep.

Inleiding

Pesten onder kinderen is een bekend fenomeen (Olweus, 2003; Swearer, Grills, Haye, & Cary, 2004) en veel kinderen krijgen hiermee te maken. De prevalentie van kinderen die regelmatig gepest worden varieert tussen de 8-46% en voor kinderen die zelf regelmatig pesten varieert de prevalentie tussen de 5-30%. Deze prevalentie scores zijn gebaseerd op studies uit verschillende landen (Fekkes, Pijpers, & Verloove-Vanhorick, 2005).

Pesten is een complex gedrag dat verweven is in de sociale context (Guerra, Williams, & Sadek, 2011). Een groot gedeelte van de tijd zijn kinderen in interactie met elkaar. Het contact met leeftijdsgenoten kan positief zijn en vriendschap, steun en voldoening brengen (Salmivalli & Peets, 2009). Het contact met leeftijdsgenoten kan echter ook negatief zijn. Kinderen worden dan bijvoorbeeld herhaaldelijk aangevallen en vernederd door leeftijdsgenoten. Dit kan slechte schoolprestaties en ernstige sociale en psychologische gevolgen met zich mee brengen (Hawker & Boulton, 2000; Rigby, 2000; Swearer et al., 2004) die mogelijk tot traumatische ervaringen kunnen leiden (Guerra et al., 2011; Salmivalli & Peets, 2009). Naast de individuele effecten heeft pesten, als het niet wordt aangepakt, ook negatieve gevolgen voor het schoolklimaat. Kinderen gaan hun school in dat geval als onveilige plek zien (Hoover & Hazler, 1991; Veenstra et al., 2005). Om deze redenen is het dan ook van belang om dit probleem te onderkennen en de negatieve gevolgen zo beperkt mogelijk te houden (Bowes et al., 2009; Espelage, Bosworth & Simon, 2000).

Pesten wordt gedefinieerd als een vorm van agressie waarbij een persoon de intentie heeft een ander opzettelijk en herhaaldelijk te schaden (Kumpulainen & Rasanen, 2000). Daarbij is het van belang dat er sprake is van een onbalans in macht tussen dader en slachtoffer (Fekkes et al., 2005; Guerra et al., 2011; Olweus, 2003; Salmivalli & Peets, 2009). De onbalans in macht kan omschreven worden als het onvermogen van het slachtoffer om zich te verdedigen tegen de dader (Olweus, 2003; Salmivalli & Peets, 2009; Smith & Brain, 2000). Pesten valt onder proactieve agressie, wat wil zeggen dat het gaat om doelgericht en schadelijk gedrag (Olweus, 2003) dat niet door iets of iemand anders wordt uitgelokt (Salmivalli & Nieminen, 2002; Salmivalli & Peets, 2009). Bij reactieve agressie gaat het daarentegen om een reactie op een dreiging of sociale provocatie (Dodge, 1991; Griffin & Gross, 2004).

Als een kind gepest wordt, heeft dit mogelijk internaliserende, externaliserende of interpersoonlijke problemen tot gevolg. In het onderzoek van Van der Wal, De Wit en Hirasing (2003) komt naar voren dat zowel jongens als meisjes in de leeftijd van 9 tot en met 13 jaar een hogere kans hebben op het ontwikkelen van depressiesymptomen als zij gepest worden door leeftijdsgenoten. In het onderzoek van Saluja en collega's (2004) bij kinderen van 11 tot en met 15 jaar is eveneens naar voren gekomen dat als een kind

regelmatig als slachtoffer betrokken is bij pesten, deze twee keer zoveel kans heeft op het ontwikkelen van symptomen van een depressie dan een kind dat niet is betrokken bij het pesten. Naast depressiesymptomen (Kaltiala-Heino, Rimpelä, Marttunen, Rimpelä, & Rantanen, 1999; Mills, Guerin, Lynch, Daly, & Fitzpatrick, 2004) heeft een slachtoffer van pesten ook een grotere kans op het ontwikkelen van angstsymptomen (Carney, Hazler, Oh, Hibel, & Granger, 2010). Ook in andere onderzoeken (Bond, Carlin, Thomas, Rubin, & Patton, 2001; Kaltiala-Heino, Rimpelä, Rantanen, & Rimpelä, 2000; Meland, Rydning, Lobben, Breidablik, & Ekeland, 2010; Nansel et al., 2001; Swearer, Song, Cary, Eagle, & Mickelson, 2001) wordt bevestigd dat het slachtoffer zijn van pesten gerelateerd is aan het ontwikkelen van symptomen van zowel depressie als angst. Het slachtofferschap kan ook gevolgen hebben voor het gevoel van eigenwaarde van een kind (Esbensen & Carson, 2009; Nansel et al., 2001, O'Moore & Kirkham, 2001). Gepest worden heeft eveneens mogelijke somatische klachten, zoals hoofd- of buikpijn, bij een kind ten gevolge (Lien, Green, Welander-Vatn, & Bjertness, 2009; Meland et al., 2010; Natvig, Albrektsen, & Ovarnstrøm, 2001).

De begrippen pesten en gepest worden lijken tevens samenhang te vertonen met interpersoonlijke factoren. Zowel pesten als slachtofferschap hangt af van de sociale status en het sociale netwerk van het kind (Ahn, Garandau, & Rodkin, 2010; Veenstra, Lindenberg, De Winter, Zijlstra, Verhulst, & Ormel, 2007). Een belangrijk begrip hierbij is populariteit. Impopulaire kinderen blijken vaak slachtoffer van pesten te worden (Coleman & Byrd, 2003). Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen twee soorten populariteit. Sociale preferentie, vaak ook aangeduid als sociometrische populariteit, geeft de mate aan waarin een kind geliefd is bij zijn of haar leeftijdsgenoten en is een reflectie van persoonlijke gevoelens en affectie. Het tweede begrip, waargenomen populariteit, verwijst naar sociale status in termen van sociale macht en heeft minder te maken met geliefdheid (Ahn et al., 2010; De Bruijn, Cillessen, & Wissink, 2010; Garandau & Cillessen, 2006; Hawley, 1999; Witvliet et al., 2010).

Kinderen met een hoge sociale preferentie zijn dus geliefd en vertonen prosociaal gedrag. Zoals eerder gezegd, zijn kinderen met een hoge waargenomen populariteit niet perse geliefd bij hun leeftijdsgenoten. Waargenomen populariteit gaat namelijk vaak gepaard met agressie. Kinderen met een hoge sociale preferentie maken gebruik van hun positieve relaties om hun status binnen de peergroep te verkrijgen en behouden, terwijl kinderen met een hoge waargenomen populariteit hun status proberen te verkrijgen en behouden door middel van agressieve strategieën (Meisinger, Blake, Lease, Palardy, & Olejnik, 2007; Rodkin & Berger, 2008; Troop-Gordon, Visconti, Kuntz, 2011; Witvliet et al., 2010). Hierdoor zijn kinderen met een lage populariteit in het algemeen gemakkelijke slachtoffers, aangezien zij deze strategieën niet gebruiken (Boulton, 1999).

Echter, de populaire kinderen in een klas kunnen soms ook doelwit zijn van pesten. Wanneer zij zelf agressief zijn, kan dit namelijk leiden tot rivaliteit. Op die manier kunnen zowel populaire als impopulaire kinderen gepest worden (De Bruijn et al., 2010). Ook blijkt uit onderzoek van Peters, Cillessen, Riksen-Walraven en Haselager (2010) dat niet alleen de eigen populariteit en sociale preferentie samenhang vertonen met het al dan niet gebruiken van agressie, maar ook de populariteit en sociale preferentie van vrienden.

De sociale status en de plek in een sociaal netwerk kunnen ook verklaard worden door de Resource Control Theory. Deze theorie gaat er vanuit dat kinderen competitie strategieën gebruiken om hun plek in de groep te verbeteren, oftewel om een beter machtspositie of sociale dominantie te creëren, (Hawley, 1999; Hawley, 2003). Een kind met meer mogelijkheden tot het verkrijgen van hulpbronnen (*resources*) dan een ander kind, heeft een betere machtspositie. In de Resource Control Theory wordt sociale dominantie dus gedefinieerd in termen van toegang tot hulpbronnen (*resource control*). Er zijn een aantal strategieën te onderscheiden om *resource control* te verkrijgen. Wanneer er gebruik gemaakt wordt van een coërcieve strategie, wordt er geprobeerd toegang tot hulpbronnen te krijgen op een directe en agressieve manier door te bedreigen, manipuleren en af te pakken. Coërcieve controllers zijn agressief, vijandig, hebben een extrinsieke motivatie voor het sluiten van vriendschappen, hebben weinig waardering voor intimiteit en hebben veel conflicten. Wanneer een kind gebruik maakt van wederkerigheid en samenwerking (bijvoorbeeld samen een taak maken), is er sprake van een prosociale strategie. Prosociale controllers zijn sociaal vaardig, hebben een intrinsieke motivatie voor het sluiten van vriendschappen en waarderen intimiteit en weinig conflicten. Er kan tevens sprake zijn van bistrategische controle, waarbij beide strategieën gebruikt worden. Wanneer dit het geval is, bezitten kinderen eigenschappen van beide voorgaande groepen. Het toepassen van beide strategieën leidt tot de hoogste mate van resource control (Hawley, 2003; Hawley, 2007; Roseth et al., 2011). Ten slotte noemt Hawley (2003) ook nog non-controllers en *typicals*. Non-controllers zijn kinderen die geen competitie strategieën gebruiken en *typicals* zijn kinderen die een dusdanige combinatie van competentie strategieën gebruiken dat zij niet onder een van de eerder genoemde categorieën geplaatst kunnen worden.

Het herhaaldelijk worden blootgesteld aan pestgedrag is ook gerelateerd aan het hebben en ontwikkelen van externaliserende problemen, zoals agressie (Gini, 2008; Lien et al., 2009; Nabuzoka, Rønning, & Handegård, 2009). Externaliserend probleemgedrag in relatie met slachtofferschap komt vooral bij jongens voor (Nabuzoka et al., 2009).

Typen Slachtoffers

In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen twee typen slachtoffers, namelijk slachtoffers (*victims*) en pestende slachtoffers (*bully-victims*) (Ball et al., 2008; Borotrager, Davis, Bernstein, & Gorman, 2009; Camodeca, Goossens, Terwogt, & Schuengel, 2002; Cunningham, 2007; Estell, Farmer, & Cairns, 2007; Haynie et al., 2001; O'Brennan, Bradshaw, & Sawyer, 2009; Perren & Alsaker, 2006; Salmivalli & Nieminen, 2002; Stein, Dukes, & Warren, 2007; Unnever, 2005). Hierbij zijn slachtoffers kinderen die enkel gepest worden en nooit zelf pesten, en zijn pestende slachtoffers kinderen die naast dat ze zelf gepest worden ook vaak andere kinderen pesten. Pestende slachtoffers zijn duidelijk te onderscheiden van zowel pesters, slachtoffers, als neutrale kinderen (Cunningham, 2007; Haynie et al., 2001; Salmivalli & Nieminen, 2002). Zo scoren zij hoog op agressie (Camodeca et al., 2002; O'Brennan et al., 2009; Perren & Alsaker, 2006; Salmivalli & Nieminen, 2002; Unnever, 2005), emotionele problemen, zoals eenzaamheid, droefheid, laag zelfvertrouwen en weinig controle over eigen leven (O'Brennan et al., 2009; Stein et al., 2007), probleemgedrag zoals wapenbezit, drugsgebruik en delinquent gedrag zoals vechten, stelen en vandalisme, slechte werkhouding op school (Stein et al., 2007), slechte binding met school, het gevoel dat leerkrachten weinig van hen verwachten (Cunningham, 2007), impopulariteit volgens de leerkracht (Estell et al., 2007) en fysiek pesten (Unnever, 2005). Soms wordt ook emotionele disregulatie als kenmerk genoemd (Ball et al., 2008). Ook lijken er meer jongens dan meisjes pestende slachtoffers te zijn (Salmivalli & Peets, 2009; Veenstra et al., 2005). Hieruit volgt dat het zinvol is om onderscheid te maken tussen slachtoffers en pestende slachtoffers.

Een ander onderscheid dat in de literatuur voorkomt, is het onderscheid tussen passieve en agressieve of provocerende slachtoffers (Olweus, 1991; Salmivalli & Peets, 2009; Schwartz, Proctor, & Chien, 2001; Solberg, Olweus, & Endresen, 2007; Stephenson & Smith, 1988). Hierbij zijn de passieve slachtoffers kinderen die gepest worden en geen agressief gedrag laten zien. Deze groep lijkt vooral uit meisjes te bestaan (Schwartz et al., 2001). De agressieve of provocerende slachtoffers zijn de kinderen die pesten uitlokken door irritant of agressief gedrag en agressief reageren op pesten. Deze groep wordt voornamelijk gevormd door jongens (Salmivalli & Peets, 2009; Veenstra et al., 2005). Geen van deze twee typen slachtoffers pest zelf andere kinderen (Olweus, 1991; Salmivalli & Peets, 2009; Schwartz et al., 2001; Solberg et al., 2007; Stephenson & Smith, 1988). Deze tweedeling binnen de groep slachtoffers volgt ook uit de onderzoeken van Roland en Idsøe (2001) en Salmivalli en Nieminen (2002), waar sommige, maar niet alle, slachtoffers van pesten hoog scoren op reactieve agressie. Dit komt niet overeen met de hypothese die onderzoekers over slachtoffers opgesteld hadden, namelijk dat slachtoffers niet of nauwelijks agressie vertonen. Provocerende of

agressieve slachtoffers komen vaak uit vijandige en mishandelende gezinnen, terwijl pestende slachtoffers vaak uit verwaarlozende of overbeschermden gezinnen komen (Salmivalli & Peets, 2009). Verder is er nog geen onderzoek gedaan naar secundaire kenmerken van provocerende of agressieve slachtoffers.

In de literatuur worden agressieve of provocerende slachtoffers en pestende slachtoffers vaak als één groep beschouwd en worden de labels "agressieve slachtoffers", "provocerende slachtoffers" en "pestende slachtoffers" door elkaar gebruikt (Schwartz et al., 2001; Solberg et al. 2007). De hierboven genoemde kenmerken van agressieve of provocerende slachtoffers en pestende slachtoffers suggereren echter dat het twee verschillende typen slachtoffers betreft. Er is echter nog geen onderzoek gedaan naar pesten waarbij onderscheid is gemaakt tussen zowel pestende slachtoffers, als provocerende slachtoffers, als passieve slachtoffers (Schwartz et al., 2001). Dit onderzoek heeft geprobeerd hierop een aanvulling te zijn.

Dit onderzoek

Er is in dit onderzoek een onderscheid gemaakt tussen de drie typen slachtoffers, pesters en neutrale kinderen op basis van de variabelen pesten, slachtofferschap en agressie. Pestende slachtoffers scoren hoog op pesten, slachtofferschap en agressie. Provocerende slachtoffers scoren hoog op slachtofferschap en agressie, maar laag op pesten. Passieve slachtoffers scoren alleen hoog op slachtofferschap en laag op pesten en agressie. Pesters zijn kinderen die hoog scoren op pesten en agressie, maar laag op slachtofferschap. Neutrale kinderen vormen de controle groep en scoren laag op alle variabelen. Het doel van dit onderzoek was om slachtoffers van pesten in drie typen in te delen op basis van hun scores op pesten, slachtofferschap en agressie en om deze zowel onderling als met pesters en neutrale kinderen te vergelijken op internaliserende, interpersoonlijke en externaliserende problemen.

Voor internaliserende problemen zijn de verschillende groepen met elkaar vergeleken op de ontwikkeling van depressie, angst en somatische klachten en op het gevoel van eigenwaarde. Er werd verwacht dat de passieve slachtoffers, vergeleken met de pestende slachtoffers en de provocerende slachtoffers, het hoogst zouden scoren als het gaat om de ontwikkeling van somatische klachten, angst en depressie. Als het gaat om gevoel van eigenwaarde werd verwacht dat de passieve slachtoffers het laagst zouden scoren, vergeleken met de pestende slachtoffers en de provocerende slachtoffers. Zo is in het onderzoek van Hanish en Guerra (2004) naar voren gekomen dat passieve slachtoffers, vergeleken met de groep van neutrale kinderen, pesters en provocerende slachtoffers, hoog scoren op de depressie, angst en somatische klachten en juist laag op gevoel van eigenwaarde.

Ook is onderzocht of de groepen verschillen op interpersoonlijke factoren. Zoals gezegd gaat een hoge waargenomen populariteit vaak gepaard met proactieve agressie en pesten (Meisinger et al., 2007; Rodkin & Berger, 2008; Troop-Gordon et al., 2011; Witvliet et al., 2010). Om die reden werd verwacht dat de pestende slachtoffers hoog scoren op waargenomen populariteit en op resource control, maar laag op sociale preferentie. Uit de hierboven beschreven literatuur blijkt namelijk dat er een negatief verband bestaat tussen agressiviteit en sociale preferentie. De verwachting was dat provocerende slachtoffers hoger scoren op waargenomen populariteit en resource control dan passieve slachtoffers, maar minder hoog dan de pestende slachtoffers. Wel werd verwacht dat pestende slachtoffers lager scoren op deze twee variabelen dan de pesters zelf. Wat sociale preferentie betreft werd verwacht dat pestende slachtoffers een lage score hebben op deze variabele. Ten slotte werd er bij de neutrale groep een lage score op waargenomen populariteit verwacht, maar hoog op sociale preferentie.

Wat betreft de externaliserende problemen werd er verwacht dat de passieve slachtoffers laag scoren op zowel proactieve als reactieve agressie. Zoals blijkt uit de literatuur laat deze groep namelijk geen agressief gedrag zien (Salmivalli & Peets, 2009). Daarnaast werd er verwacht dat de groep van pestende slachtoffers het hoogst scoren op proactieve agressie. Pesten valt namelijk onder proactieve agressie (Olweus, 2003). Bij de provocerende slachtoffers werd er verwacht dat zij het hoogst scoren op reactieve agressie. Deze groep laat namelijk agressief gedrag zien als een reactie op pesten (Salmivalli & Peets, 2009). Van de pesters werd verwacht dat zij op zowel proactieve als reactieve agressie hoog scoren, maar dat deze scores wel lager zouden zijn dan bij de pestende slachtoffers. Dit komt in het onderzoek van Salmivalli en Nieminen (2002) ook naar voren. Bij de neutrale groep werd verwacht dat deze weinig proactieve en reactieve agressie zouden laten zien. En als laatste werd er bij de passieve slachtoffers verwacht dat zij op zowel proactieve als reactieve agressie het laagst zouden scoren.

Aan de hand van de reeds bestaande literatuur kon ook worden verwacht dat er een bepaalde sekseverdeling is onder de drie verschillende typen slachtoffers. Zo werd er verwacht dat er meer jongens voorkomen in de provocerende en pestende slachtoffer groep dan meisjes, omdat jongens meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes (Salmivalli & Peets, 2009; Veenstra et al., 2005). Omdat meisjes minder externaliserend probleemgedrag vertonen, werd verder verwacht dat de passieve groep voornamelijk uit meisjes zou bestaan (Schwartz et al., 2001). Tevens blijkt uit het onderzoek van Veenstra en collega's (2005) dat de kans dat jongens pestende slachtoffers zijn twee en een half keer zo groot is dan meisjes. Jongens laten meer reactieve agressie zien dan meisjes en dit hangt samen met een lagere sociale preferentie. Door deze samenhang is de kans om zelf gepest te worden groter (Schwartz

et al., 2001). Op basis hiervan werd verwacht dat er meer jongens dan meisjes tot de groep pestende slachtoffers behoren.

Als laatste is er een hypothese op gesteld over welke type slachtoffer het meeste gepest wordt. Verwacht werd dat de provocerende slachtoffers vaker gepest zouden worden dan de passieve slachtoffers. Uit onderzoek van Perry, Kusel en Perry (1988) volgt namelijk dat de kinderen die het vaakste slachtoffer waren van peer agressie, waaronder pesten, de meest agressieve kinderen waren. Uit onderzoek van Hodges, Boivin, Vitaro en Bukowski (1999) volgt daarnaast dat zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag gerelateerd is aan langdurig slachtofferschap, maar dat de relatie tussen externaliserend probleemgedrag en slachtofferschap sterker is dan de relatie tussen internaliserend probleemgedrag en slachtofferschap. Iets dergelijks volgt ook uit onderzoek van Smith, Shu en Madsen (2001): als slachtoffer "tegen een pester zeggen dat hij op moet houden" is gerelateerd aan langdurig gepest worden. In het onderzoek van Kochenderfer en Ladd (1997) wordt geconcludeerd dat terugvechten gerelateerd is aan stabiel slachtofferschap.

Methode

Procedure

Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van reeds verzamelde data uit het onderzoek van het Dutch Consortium On Bullying (DCOB) uit 2006. Het DCOB is een samenwerking tussen de Vrije Universiteit Amsterdam (F. Goossens, T. Olthof), de Universiteit Utrecht (M. Vermande, L. Aleva) en de Rijksuniversiteit Groningen (M. v.d. Meulen). Dit grootschalige landelijke onderzoek richt zich op pesten en sociale dominantie.

Nadat de school toestemming had gegeven voor medewerking aan het onderzoek, ontvingen de ouders een brief met informatie over het onderzoek. Ouders hadden de keuze om niet te reageren en daarmee in te stemmen met de deelname van hun kind aan het onderzoek, of de ouders konden de deelname van hun kind weigeren door het antwoordformulier terug te sturen. Daarnaast kregen de participanten zelf nog de mogelijkheid om af te zien van deelname.

Het onderzoek bestond uit drie onderdelen; de afname van een klassikale vragenlijst (zelfrapportage), individuele interviews (peerrapportage) en een leerkrachtvragenlijst. Als eerste werd de klassikale vragenlijst door de proefleiders afgenomen in de klas van de participanten. Hierbij ging het onder andere over sociale dominantie en psychosociale problemen. Voorafgaand aan het invullen van de vragenlijst kregen de participanten een korte instructie. Tijdens het invullen van de vragenlijst was het van belang dat de participanten dit zelfstandig en zonder bij elkaar te kijken deden. Tevens waren tijdens de afname de proefleiders beschikbaar voor het beantwoorden van

eventuele vragen en om te controleren of het invullen van de vragenlijst correct verliep. De afname duurde ongeveer 30 minuten.

Ten tweede werden de participanten individueel geïnterviewd over onder andere pesten, sociale dominantie en vriendschap. De participanten werden afzonderlijk in een aparte ruimte geïnterviewd. Voorafgaand aan het interview werd het kind verteld dat alles wat hij/zij vertelde vertrouwelijk was en niet doorverteld zou worden aan anderen. Het eigenlijke interview bestond uit twee delen, het eerste deel had betrekking op de verschillende pestrollen en het tweede deel had betrekking op onder andere sociale dominantie en vriendschap. De antwoorden van de kinderen werden meteen genoteerd en ingevoerd in een laptopcomputer. Dit interview duurde ongeveer twee keer 30 minuten per kind.

Ten derde werd de leerkracht gevraagd om per leerling vragen in te vullen over onder andere de sociale dominantie van een kind. Dit nam ongeveer vijf minuten per kind in beslag.

Alle data zijn verzameld door studenten van de Universiteit Utrecht, Vrije Universiteit Amsterdam en de Rijksuniversiteit Groningen. Om er zeker van te zijn dat de afnamen correct werden uitgevoerd, was er voor de afnameleiders een onderzoeksprotocol beschikbaar.

Participanten

Dit databestand bevatte gegevens van 1229 kinderen, waarvan 622 jongens (50.6%) en 607 meisjes (49.4%). De kinderen kwamen uit de groepen 6, 7 en 8 van verschillende basisscholen verspreid over Nederland. De leeftijd van de kinderen varieerde van 8 jaar en 6 maanden tot 14 jaar en 2 maanden. De gemiddelde leeftijd van de jongens was 11 jaar en 4 maanden en de gemiddelde leeftijd van de meisjes was 11 jaar en 2 maanden. De gemiddelde leeftijd van de totale onderzoeksgroep was 11 jaar en 2.5 maand. Van de in totaal 1229 participanten kwamen 394 kinderen uit groep 6 ($M_{age} = 10$ jaar en 3 maanden, $SD = 6.4$ maanden; 48.7% meisjes en 51.3% jongens), 444 kinderen uit groep 7 ($M_{age} = 11$ jaar en 3 maanden, $SD = 6.3$ maanden; 50.7% meisjes en 49.3% jongens) en 391 kinderen uit groep 8 ($M_{age} = 12$ jaar en 3 maanden, $SD = 6.0$ maanden; 52.4% meisjes en 47.6% jongens). In totaal kwam 90.3% van de kinderen oorspronkelijk uit Nederland. Daarnaast kwam 0.2% uit Turkije, 0.1% uit Marokko, 0.1% uit Suriname en 4.8% uit een ander Europees land. Ook kwam 0.7% uit een ander land dan een Europees land. Tenslotte was van 3.9% van de kinderen de herkomst niet bekend, of was de vraag aangaande de herkomst niet ingevuld. Bij 1039 kinderen (84.5%) kwamen beide ouders uit Nederland. Bij 190 kinderen (15.5%) kwamen één of beide ouders niet oorspronkelijk uit Nederland. Het onderzoek is in totaal in 31 dagen afgenomen.

Meetinstrumenten

Pestrollen. Voorafgaand aan het afnemen van de pestrollenvragenlijst werd er aan de kinderen als volgt uitgelegd wat pesten betekent: "*pesten betekent dat één of meer kinderen een ander kind steeds weer opnieuw lastig vallen en vernederen door dat kind pijn te doen. Dat kan op verschillende manieren. Je kan pesten door 1) iemand te slaan, schoppen of te knijpen; 2) zijn/haar spullen af te pakken, kwijt te maken of te vernielen; 3) iemand belachelijk maken, uit schelden of te beledigen; 4) iemand niet mee laten doen met een spelletje of activiteit; 5) er voor te zorgen dat andere kinderen slecht over hem of haar gaan denken of door over iemand te roddelen. Pesten is niet een ruzie tussen twee kinderen die ongeveer even groot en sterk zijn en pesten is ook niet plagen om een geintje. Pesten is het steeds opnieuw vervelend doen tegen iemand om die ander pijn te doen of verdrietig te maken.*" Deze definitie werd voorafgaand aan de afname van de vragenlijst besproken en had als doel het vormen van een eenduidig beeld over wat er onder pesten verstaan wordt.

Een belangrijk doel van dit onderzoek was om slachtoffers van pesten in drie typen in te delen op basis van hun scores op pesten, slachtofferschap en agressie. In het eerste deel van het individuele kindinterview werd hiervoor gebruik gemaakt van de pestrollenvragenlijst (Goossens, Olthof, & Dekker, 2006). Dit onderdeel bestond uit vragen betreffende de vijf verschillende vormen van pesten (fysiek, materieel, verbaal, direct sociaal en indirect sociaal) en de verschillende pestrollen (initiatiefnemende dader, slachtoffer, meeloper, buitenstaander, verdediger, aanmoediger en neutrale). Na het bespreken van de definitie van pesten, is bij de kinderen het interview afgenomen. Er werd een bepaalde vorm van pesten beschreven en het kind kreeg daarbij een lijst met verschillende gedragsmatige uitingen die bij die vorm hoorden. Voor het verkrijgen van pestnominaties werd de kinderen gevraagd: "Weet jij kinderen in de klas die zo pesten?" of "Weet jij kinderen in de klas die zo gepest worden?". Per type peernominatie, pester ($\alpha = .87$) of slachtoffer ($\alpha = .88$), is het gemiddelde genomen van het aantal nominaties dat elk kind kreeg per vorm van pesten (fysiek, materieel, verbaal, direct sociaal en indirect sociaal), wat daarna gestandaardiseerd is per klas.

Agressie. Om de vormen en functies van agressie te meten, is er in de kindspecifieke leerkrachtvragenlijst gebruik gemaakt van een verkorte versie van de *Instrument for Reactive and Proactive Agression* (IRPA) (Polman, Orobio de Castro, Thomas, & Van Aken, 2009). Leerkrachten ontvingen een lijst met vijf verschillende vormen van agressie (schoppen, duwen, schelden, roddelen en stiekem gedrag). Per vorm moest eerst worden aangegeven of het desbetreffende kind dit gedrag vertoonde. Indien dit gedrag werd vertoond, moesten drie reactieve functies (omdat iemand hem/haar van streek maakte; omdat hij/zij zich bedreigd voelde; omdat het kind boos was) en drie proactieve functies

(om iets te verkrijgen wat hij/zij wilde; om iemand pijn te doen of gemeen te zijn; om de baas te zijn) op een 3-puntsschaal variërende van 0 (nooit) tot 2 (vaak) worden beoordeeld. De mate van agressie werd berekend door het gemiddelde van de ontvangen nominaties op de vijf vormen van agressie te berekenen en deze te standaardiseren per klas om rekening te houden met de normen en waarden van de leraren ($\alpha = .82$).

Somatische klachten. Voor het meten van de somatische klachten is gebruik gemaakt van de Somatiek Index voor Kinderen, de SIK (Rieffe, Meerum Terwogt, & Bosch, 2002). De SIK ($\alpha = .84$) bestaat uit 14 items. Kinderen werd gevraagd elk item te beantwoorden op een 5-puntsschaal (1 = nooit; 2 = heel soms; 3 = soms; 4 = vaak; 5 = heel vaak). De algemene vraag was 'Hoe voel jij je de laatste tijd?'. Een voorbeeld van een item is: 'Ik heb .... buikpijn'. De minimum totaalscore was 14. Dit betekende dat er bij alle items 'nooit' ingevuld was. De maximale totaalscore in dit onderzoek was 60. In dat geval had een kind bij alle items 'vaak' ingevuld. De gemiddelde totaalscore was 26. Zowel de betrouwbaarheid als de validiteit van de test kunnen als goed worden beoordeeld (Rieffe et al., 2002).

Angst en depressie. Voor het meten van angst en depressieve gevoelens is gebruik gemaakt van de *Revised Child Anxiety and Depression Scale*, de RCAD-25 (Muris, Meesters, & Schouten, 2002). Deze vragenlijst bestond uit 25 items ($\alpha = .88$ voor angst en $\alpha = .65$ voor depressie), verdeeld over vijf schalen. De vijf schalen waren Generaliseerde angst, Separatieangst, Sociale fobie, Paniekstoornis en Depressieve stoornis. De eerste vier schalen behoorden tot de variabele angstgevoelens en de vijfde schaal behoorde tot de variabele depressieve gevoelens. De items werden ingevuld op een 4-puntsschaal (0 = nooit, 1 = soms, 2 = vaak en 3 = altijd). Voorbeelden zijn: 'ik voel me verdrietig en leeg' en 'ik ben bang dat er erge dingen gebeuren met mijzelf'. Bij de variabele angstgevoelens kon per kind een minimale totaalscore van 0 en een maximale totaalscore van 50 worden behaald. Bij de variabele depressieve gevoelens was de minimale totaalscore eveneens 0 en maximaal 15. De gemiddelde behaalde totaalscore per kind op angstgevoelens was 10.5. Bij depressieve gevoelens was deze gemiddelde totaalscore 3.0. De psychometrische gegevens van de RCAD-25 zijn internationaal onderzocht in grote klinische groepen en in de algemene bevolking en deze worden goed bevonden (Chorpita, Moffitt & Gray, 2005). Er zijn geen Nederlandse normgegevens beschikbaar.

Gevoel van eigenwaarde. Om het gevoel van eigenwaarde bij de kinderen te meten is er gebruik gemaakt van de subschaal 'gevoel van eigenwaarde' van de Competentie Belevingsschaal voor Kinderen, oftewel de CBSK (Veerman, Straathof, Treffers, Van den

Bergh, & ten Brink, 1997). Bij deze subschaal ($\alpha = .80$) dienen kinderen antwoord te geven op zes items door middel van een 4-puntenschaal. De items zijn zo opgesteld dat ze twee 'soorten' kinderen beschrijven. Als eerste dient het kind aan te geven bij welke van deze kinderen hij of zij het beste past. Vervolgens dient hij of zij aan te geven of het item 'een beetje waar' of 'helemaal waar' is. Een voorbeeld is: 'Sommige kinderen zijn vaak ontevreden over zichzelf, maar andere kinderen zijn best wel tevreden over zichzelf'. Door de ruwe scores op te tellen ontstaat een schaalscore. De gemiddelde behaalde totaalscore per kind was 19.3. De betrouwbaarheid van de test kan volgens de COTAN als voldoende worden beoordeeld. De begripsvaliditeit wordt als goed beoordeeld en de criteriumvaliditeit wordt als onvoldoende beoordeeld (Evers, Braak, Frima & Vliet-Mulder, 2009).

Sociale preferentie. In het tweede deel van het kindinterview is gebruik gemaakt van Sociometrische Status Ratings (SSRat) volgens de procedure van Maassen, Van Der Linden en Akkermans (1997). Er is voor het gebruik van ratings gekozen in plaats van nominaties, omdat deze methode betrouwbaarder is en een beter beeld geeft van de klas. De kinderen is gevraagd aan te geven hoe ze over hun klasgenootjes denken. De antwoorden konden gegeven worden op een 7-puntsschaal (-3 = heel erg vervelend, -2 = erg vervelend, -1 = gewoon vervelend, 0 = neutraal, +1 = gewoon aardig, +2 = erg aardig, +3 = heel erg aardig). Kinderen die aardig werden gevonden, kregen een positief cijfer en kinderen die vervelend werden gevonden, werden beoordeeld met een negatief cijfer. De sociale preferentie is berekend door de per klas gestandaardiseerde score op antipathie, het aantal ontvangen negatieve cijfers, af te trekken van de per klas gestandaardiseerde score op sympathie, het aantal ontvangen positieve cijfers.

Waargenomen populariteit. Door middel van twee open vragen in het tweede deel van het kindinterview is een beeld van de waargenomen populariteit verkregen. De vragen gingen over de (im)populariteit van klasgenootjes. De waargenomen populariteit werd gemeten door de vragen 'welke kinderen in jouw klas zijn populair?' en 'welke kinderen zijn juist niet populair?'. Deze methode is gebaseerd op de methode van LaFontana en Cillessen (2002). De waargenomen populariteit is berekend door het aantal nominaties voor impopulariteit per klas te standaardiseren en af te trekken van het per klas gestandaardiseerde aantal nominaties voor populariteit. Het verschil is daarna nogmaals per klas gestandaardiseerd.

Resource control. De mate van toegang tot hulpbronnen is berekend door het afnemen van een leerkrachtvragenlijst, peernominaties en zelfrapportage, gebaseerd op de procedure van Hawley (2006) om resource control te meten. Het gaat hierbij om het al

dan niet voor elkaar krijgen van wat een persoon graag wil. De leerkracht is verzocht per leerling zes vragen in te vullen op een 5-puntsschaal (1 = (bijna) nooit, 2 = heel soms, 3 = soms, 4 = vaak, 5 = heel vaak) over hoe vaak de leerling krijgt wat hij/zij graag wil. De mate van resource control volgens de leerkracht is berekend door het gemiddelde te nemen van de zes vragen en deze te standaardiseren per leerkracht ($\alpha = .95$). De scores van de leerkrachten zijn gestandaardiseerd om rekening te houden met hun verschillen in waarden en normen. Daarnaast is aan de hand van zes vragen middels peernominaties een beeld verkregen over het bereiken van doelen. Vervolgens zijn hierover proportiescores per klas berekend door de gemiddelde score op de 6 items te delen door het aantal kinderen in de klas min één ($\alpha = .90$). Op deze manier is er gecompenseerd voor de invloed van klassengrootte. Met vergelijkbare vragen is middels zelfrapportage het zelfbeeld van een persoon op het gebied van resource controle gemeten. Antwoorden konden gegeven worden op een vijfpuntsschaal (1 = (bijna) nooit, 2 = heel soms, 3 = soms, 4 = vaak, 5 = heel vaak) ($\alpha = .79$). De leerkracht- en peerrapportages betreffende resource control hadden een gemiddelde correlatie ($r = .57, p < .001$), maar de zelfrapportage was slechts zwak gecorreleerd aan zowel de leerkracht- ($r = .23, p < .001$) als de peerrapportage ($r = .21, p < .001$). Door de lage onderlinge correlatie is er voor gekozen om de drie variabelen niet samen te voegen tot één variabele die resource control meet.

Identificatie van groepen. De indeling in typen slachtoffers, pesters en de controle groep in het huidig onderzoek is gebaseerd op de gemiddelde per klas gestandaardiseerde scores van de respondenten op slachtofferschap, pesten en agressie. Hiervoor is de methode van Giang en Graham (2008) gebruikt. Respondenten met een score van .50 of hoger op slachtofferschap zijn geclassificeerd als slachtoffers. Passieve slachtoffers zijn slachtoffers met een score van 0 of lager op zowel pesten als agressie. Provocerende slachtoffers zijn slachtoffers met een score van .50 of hoger op agressie, maar een score van 0 of lager op pesten. Pestende slachtoffers ten slotte zijn slachtoffers met een score van .50 of hoger op zowel pesten als agressie. Daarnaast zijn ook de pesters en een controle groep geclassificeerd. Pesters zijn respondenten die 0 of lager scoren op slachtofferschap, maar .50 of hoger op pesten. De controle groep bestaat uit respondenten die 0 of lager scoren op zowel pesten als agressie als slachtofferschap.

Resultaten

Er is drie keer een tweeweg MANOVA uitgevoerd om het effect van Groep (Passieve slachtoffers, Provocerende slachtoffers, Pestende slachtoffers, Pesters en de Controle groep) te testen op de internaliserende factoren (Somatische klachten, Angst, Depressie en Gevoel van Eigenwaarde), de interpersoonlijke factoren (Sociale Preferentie,

Waargenomen Populariteit, Resource Control Zelfrapportage, Resource Control Peerrapportage en Resource Control Leerkrachtrapportage) en de externaliserende factoren (Reactieve agressie en Proactieve agressie). Daarnaast is er voor elk type slachtoffer, Passieve slachtoffers, Provocerende slachtoffers en Pestende slachtoffers, een binomiale toets uitgevoerd om te onderzoeken of de verdeling van de geslachten significant anders is dan 50% en 50% binnen die groep. Als laatste is er een éénweg ANOVA uitgevoerd om het effect van de slachtoffergroepen (Passieve slachtoffers, Provocerende slachtoffers en Pestende slachtoffers) te testen op de mate van slachtofferschap.

Internaliserende problemen

In tabel 1 zijn de correlaties tussen de afhankelijke variabelen te vinden. In tabel 2 staan de beschrijvende statistieken van de variabelen.

Tabel 1

Pearson correlaties tussen de afhankelijke internaliserende variabelen (1217 < N < 1224)

	1.	2.	3.	4.
1. Somatische klachten	-			
2. Angst	0.56*	-		
3. Depressie	0.61*	0.57*	-	
4. Gevoel van eigenwaarde	-0.37*	-0.42*	-0.43*	-

Noot. * $p < .01$.

Tabel 2

Gemiddelde Groep op internaliserende variabelen (standaardafwijking tussen haakjes).

Variabele	Somatische klachten	Angst	Depressie	Gevoel van eigenwaarde
Passieve slachtoffers (n=100)	2.07 (.68)	0.65 (.51)	0.77 (.54)	2.94 (.77)
Provocerende slachtoffers (n=41)	2.11 (.61)	0.71 (.48)	0.75 (.37)	3.03 (.66)
Pestende slachtoffers (n=24)	2.33 (.77)	0.77 (.51)	0.78 (.54)	2.78 (.82)
Pesters (n=198)	1.75 (.56)	0.48 (.34)	0.53 (.42)	3.28 (.58)
Controle groep (n=636)	1.84 (.55)	0.53 (.36)	0.57 (.38)	3.28 (.59)
Totaal (n=999)	1.87 (.59)	0.55 (.39)	0.59 (.42)	3.23 (.63)
F(4,994)	11.39*	7.62*	9.33*	11.21*
η_p^2	.04	.03	.03	.04

Noot. * $p < .01$

Uit de Multivariate toets volgde dat er een hoofdeffect is van Groep (Wilks' Lambda = .93, $F(16, 3028.19) = 4.71$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .02$). Uit de daaropvolgende

univariate toetsen bleek dat er significante verschillen zijn binnen de groepen op alle afhankelijke variabelen ($p < .001$ in alle gevallen). De F -waarden, p -waarden en η_p^2 -waarden van de univariate toetsen zijn te vinden in tabel 2. Voor de daaropvolgende paarsgewijze vergelijking is gekozen voor de Games-Howell toets, omdat de voorwaarde van homogeniteit van varianties geschonden is in het geval van Somatische klachten ($p = .023$), Angst ($p < .001$), Depressie ($p < .001$) en Gevoel van Eigenwaarde ($p = .001$). Bovendien waren de groepen qua grootte ongelijk.

Somatische klachten. Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Somatische klachten dan de Pesters ($p = .012$) en de Controle groep ($p = .038$). Het verschil in score op Somatische klachten tussen Pestende slachtoffers en Passieve slachtoffers ($p = .589$), en tussen Pestende slachtoffers en Provocerende slachtoffers ($p = .780$) is niet significant. De Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Somatische klachten dan de Pesters ($p = .007$). Het verschil in score op Somatische klachten tussen Provocerende slachtoffers en de Controle groep ($p = .051$) en Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers ($p = .997$) is niet significant. De Passieve slachtoffers scoren significant hoger op Somatische klachten dan de Pesters ($p < .001$) en de Controle groep ($p = .010$). Het verschil in score op Somatische klachten tussen de Controle groep en de Pesters is niet significant ($p = .296$).

Angst. Er is geen significant verschil in score op Angst tussen Pestende slachtoffers en zowel Passieve slachtoffers ($p = .846$), als Provocerende slachtoffers ($p = .993$), als Pesters ($p = .076$) als de Controle groep ($p = .196$). De Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Angst dan de Pesters ($p = .031$). Het verschil in score op Angst tussen Provocerende slachtoffers en de Controle groep ($p = .138$) en Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers ($p = .955$) is niet significant. De Passieve slachtoffers scoren significant hoger op Angst dan de Pesters ($p = .019$). Het verschil in score op Angst tussen Passieve slachtoffers en de Controle groep is niet significant ($p = .171$). Het verschil in score op Angst tussen de Controle groep en Pesters is niet significant ($p = .276$).

Depressie. Het verschil in score op Depressie tussen Pestende slachtoffers en zowel Passieve slachtoffers ($p = 1.00$), als Provocerende slachtoffers ($p = 1.00$), als Pesters ($p = .222$) als de Controle groep ($p = .352$) is niet significant. De Passieve slachtoffers scoren op Depressie significant hoger dan de Pesters ($p = .001$) en de Controle groep ($p = .004$). Het verschil in score op Depressie tussen Passieve slachtoffers en Provocerende slachtoffers is niet significant ($p = .999$). De Provocerende slachtoffers scoren op Depressie significant hoger dan de Pesters ($p < .001$) en de Controle groep ($p = .025$).

Het verschil in score op Depressie tussen de Controle groep en de Pesters is niet significant ($p = .788$).

Gevoel van Eigenwaarde. De Controle groep scoort op Gevoel van Eigenwaarde significant hoger dan de Pestende slachtoffers ($p = .048$) en de Passieve slachtoffers ($p < .01$). Het verschil in score op Gevoel van Eigenwaarde tussen de Controle groep en Provocerende slachtoffers ($p = .134$) en tussen de Controle groep en Pesters is niet significant ($p = 1.000$). De Pesters scoren significant hoger op Gevoel van Eigenwaarde dan de Passieve slachtoffers ($p = .002$). Het verschil in score op Gevoel van Eigenwaarde tussen de Pesters en de Pestende slachtoffers ($p = .058$) en tussen de Pesters en de Provocerende slachtoffers ($p = .191$) is niet significant. Het verschil in score op Gevoel van Eigenwaarde tussen Provocerende slachtoffers en Pestende slachtoffers ($p = .713$) en tussen Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers ($p = .955$) is niet significant. Het verschil in score tussen Passieve slachtoffers en Pestende slachtoffers is niet significant ($p = .910$).

Interpersoonlijke factoren

In tabel 3 zijn de correlaties tussen de afhankelijke variabelen te vinden. In tabel 4 staan de beschrijvende statistieken van de variabelen.

Uit de Multivariate toets volgde dat er een hoofdeffect is van Groep (Wilks' Lambda = .36, $F(20, 3208.13) = 58.53$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .23$). Uit de daaropvolgende univariate toetsen bleek dat er significante verschillen zijn binnen de groepen op alle afhankelijke variabelen ($p < .001$ in alle gevallen). De F-waarden, p-waarden en η_p^2 -waarden van de univariate toetsen zijn te vinden in tabel 4.

Tabel 3.

Pearson correlaties tussen de afhankelijke interpersoonlijke variabelen (1187 < N < 1229).

	1.	2.	3.	4.	5.
1. Sociale Preferentie	-				
2. Waargenomen Populariteit	.20**	-			
3. Resource Control Zelf-rapportage	.01	.25**	-		
4. Resource Control Peer-rapportage	-.08*	.69**	.21**	-	
5. Resource Control Leerkracht-rapportage	.02	.59**	.23**	.57**	-

Noot. * $p < .01$. ** $p < .001$.

Tabel 4.

Gemiddelde per Groep op interpersoonlijke variabelen (standaardafwijking tussen haakjes).

Variabele	Sociale Preferentie	Waargenomen Populariteit	Resource Control Zelf	Resource Control Peer	Resource Control Leerkracht
Passieve Slachtoffers (<i>n</i> =96)	-.60 (.86)	-1.18 (.98)	1.04 (.57)	-.62 (.78)	-.77 (.96)
Provocerende slachtoffers (<i>n</i> =41)	-1.31 (.76)	-1.06 (1.00)	1.16 (.56)	-.15 (.79)	-.63 (1.08)
Pestende slachtoffers (<i>n</i> =24)	-1.92 (.76)	-.26 (.98)	1.38 (.47)	.25 (.80)	.30 (.97)
Pesters (<i>n</i> =195)	-.54 (1.06)	.79 (.82)	1.64 (.73)	.87 (.81)	.66 (.94)
Controle Groep (<i>n</i> =620)	.48 (.60)	-.00 (.77)	1.35 (.61)	-.21 (.85)	-.11 (.84)
Totaal (<i>n</i> =976)	.04 (.98)	-.01(.99)	1.37 (.65)	-.02 (.95)	-.03 (.98)
<i>F</i> (4, 971)	174.73*	113.26*	17.03*	77.89*	53.43*
η_p^2	.42	.32	.07	.24	.18

Noot. *p < .001

Voor de daaropvolgende paarsgewijze vergelijking is gekozen voor de Games-Howell toets, omdat de voorwaarde van homogeniteit van varianties geschonden is in het geval van Sociale Preferentie ($p < .001$), Waargenomen Populariteit ($p < .001$), Resource Control Zelf-rapportage ($p = .002$) en Resource Control Leerkracht-rapportage ($p = .006$). Bovendien waren de groepen ongelijk qua grootte.

Sociale Preferentie. De Controle groep scoort significant hoger op Sociale Preferentie dan Passieve slachtoffers ($p < .001$), Provocerende slachtoffers ($p < .001$), Pestende slachtoffers ($p < .001$) en Pesters ($p < .001$). Pesters scoren significant hoger op Sociale Preferentie dan Provocerende slachtoffers ($p < .001$) en Pestende slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Sociale Preferentie tussen Pesters en Passieve slachtoffers is niet significant ($p = .988$). Passieve slachtoffers scoren significant hoger op Sociale Preferentie dan Provocerende slachtoffers ($p < .001$) en Pestende slachtoffers ($p < .001$). Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Sociale Preferentie dan Pestende slachtoffers ($p = .025$). Deze resultaten geven het volgende overzicht: de Controle groep scoort het hoogst op Sociale Preferentie, Pesters en Passieve slachtoffers scoren ongeveer gelijk, daarna Provocerende slachtoffers en het laagste scoren Pestende slachtoffers.

Waargenomen Populariteit. Pesters scoren significant hoger op Waargenomen Populariteit dan Passieve slachtoffers ($p < .001$), Provocerende slachtoffers ($p < .001$), Pestende slachtoffers ($p < .001$) en de Controle groep ($p < .001$). De Controle groep scoort

significant hoger op Waargenomen Populariteit dan de Passieve slachtoffers ($p < .001$) en de Provocerende slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Waargenomen Populariteit tussen de Controle groep en Pestende slachtoffers is niet significant ($p < .705$). Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Waargenomen Populariteit dan Passieve slachtoffers ($p = .002$) en Provocerende slachtoffers ($p = .023$). Het verschil in score op Waargenomen Populariteit tussen Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers is niet significant ($p = .968$). Deze resultaten geven het volgende overzicht: Pesters scoren het hoogst op Waargenomen Populariteit, de Controle groep en Pestende slachtoffers scoren ongeveer gelijk en het laagst scoren Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers, die ook ongeveer gelijk scoren.

Zelfgerapporteerde Resource Control. Pesters scoren significant hoger op zelfgerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$), Provocerende slachtoffers ($p < .001$) en de Controle groep ($p < .001$). Het verschil in score op Zelfgerapporteerde Resource Control tussen Pesters en Pestende slachtoffers is niet significant ($p = .137$). Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Zelfgerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p = .033$). Het verschil in score op Zelfgerapporteerde Resource Control tussen Pestende slachtoffers en Provocerende slachtoffers ($p = .449$), en tussen Pestende slachtoffers en de Controle groep ($p = .997$) is niet significant. De Controle groep scoort significant hoger op zelfgerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Zelfgerapporteerde Resource Control tussen de Controle groep en Provocerende slachtoffers is niet significant ($p = .264$). Ook het verschil in score op Zelfgerapporteerde Resource Control tussen Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers is niet significant ($p = .786$).

Peergerapporteerde Resource Control. Pesters scoren significant hoger op Peergerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$), Provocerende slachtoffers ($p < .001$), Pestende slachtoffers ($p = .011$) en de Controle groep ($p < .001$). Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Peergerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Peergerapporteerde Resource Control tussen Pestende slachtoffers en Provocerende slachtoffers ($p = .293$), en tussen Pestende slachtoffers en de Controle groep ($p = .071$) is niet significant. Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Peergerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p = .017$). Het verschil in score op Peergerapporteerde Resource Control tussen Provocerende slachtoffers en de Controle groep is niet significant ($p = .991$). De Controle groep scoort significant hoger op peergerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$). Deze resultaten geven het

volgende overzicht: Pesters scoren het hoogst op Peergerapporteerde Resource Control, daarna scoren Pestende slachtoffers, Provocerende slachtoffers en de Controle groep ongeveer gelijk en het laagst scoren Passieve slachtoffers.

Leerkrachtgerapporteerde Resource Control. Pesters scoren significant hoger op Leerkrachtgerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$), Provocerende slachtoffers ($p < .001$) en de Controle groep ($p < .001$). Het verschil in score op Leerkrachtgerapporteerde Resource Control tussen Pesters en Pestende slachtoffers is niet significant ($p < .431$). Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Leerkrachtgerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$) en Provocerende slachtoffers ($p = .006$). Het verschil in score op Leerkrachtgerapporteerde Resource Control tussen Pestende slachtoffers en de Controle groep is niet significant ($p = .272$). De Controle groep scoort significant hoger op Leerkrachtgerapporteerde Resource Control dan Passieve slachtoffers ($p < .001$) en Provocerende slachtoffers ($p < .032$). Het verschil in score op Leerkrachtgerapporteerde Resource Control tussen Provocerende slachtoffers en Passieve slachtoffers is niet significant ($p = .946$).

Externaliserende problemen

In tabel 5 zijn de correlaties tussen de afhankelijke variabelen te vinden. In tabel 6 staan de beschrijvende statistieken van de variabelen.

Tabel 5.
Pearson correlaties tussen de afhankelijke externaliserende variabelen (1093 < N < 1111).

	1.	2.
1. reactieve agressie	-	
2. proactieve agressie	.45*	-

Noot. * $p < .001$

Tabel 6.
Gemiddelde per Groep op externaliserende variabelen (standaardafwijking tussen haakjes).

Variabele	Reactieve agressie	Proactieve agressie
Passieve slachtoffers ($n=91$)	.01 (.90)	-.16 (.64)
Provocerende slachtoffers ($n=42$)	1.90 (1.11)	.62 (.98)
Pestende slachtoffers ($n=24$)	1.08 (1.11)	1.70 (1.47)
Pesters ($n=181$)	.49 (1.19)	.71 (1.22)
Controle Groep ($n=572$)	-.38 (.49)	-.34 (.62)
Totaal ($n=910$)	-.02 (.97)	-.01 (.97)
$F(4,905)$	126.16*	91.51*
η_p^2	.36	.29

Noot. * $p < .001$

Uit de Multivariate toets volgde dat er een hoofdeffect is van groep (Wilks' Lambda = .54, $F(8, 1808.00) = 82.51$, $p < .001$, $\eta_p^2 = .27$). Uit de daaropvolgende univariate toetsen bleek dat er significante verschillen zijn binnen de groepen op alle afhankelijke variabelen ($p < .001$ in alle gevallen). De F-waarden, p-waarden en η_p^2 -waarden van de univariate toetsen zijn te vinden in tabel 6. Voor de daaropvolgende paarsgewijze vergelijking is gekozen voor de Games-Howell toets, omdat de voorwaarde van homogeniteit van varianties geschonden is in het geval van reactieve agressie ($p < .001$) en proactieve agressie ($p < .001$). Bovendien waren de groepen qua grootte ongelijk.

Reactieve Agressie. Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Reactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$), Passieve slachtoffers ($p < .001$), Pesters ($p < .001$) en Pestende slachtoffers ($p = .044$). Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Reactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$) en Passieve slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Reactieve Agressie tussen Pestende slachtoffers en Pesters is niet significant ($p = .128$). Pesters scoren hoger op Reactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$) en Passieve slachtoffers ($p = .003$). Passieve slachtoffers scoren significant hoger op Reactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$). Deze resultaten geven het volgende overzicht: Provocerende slachtoffers scoren het hoogst op Reactieve Agressie, Pestende slachtoffers en Pesters scoren ongeveer gelijk, daarna Passieve slachtoffers en het laagst scoort de Controle groep.

Proactieve Agressie. Pestende slachtoffers scoren significant hoger op Proactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$), Passieve slachtoffers ($p < .001$), Provocerende slachtoffers ($p = .021$) en Pesters ($p = .029$). Pesters scoren significant hoger op Proactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$) en Passieve slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Proactieve Agressie tussen de Pesters en de Provocerende slachtoffers is niet significant ($p = .982$). Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Proactieve Agressie dan de Controle groep ($p < .001$) en de Passieve slachtoffers ($p < .001$). Het verschil in score op Proactieve Agressie tussen Passieve slachtoffers en de Controle groep is niet significant ($p = .099$). Deze resultaten geven het volgende overzicht: Pestende slachtoffer scoren het hoogst op Proactieve Agressie, Pesters en Provocerende Slachtoffers scoren ongeveer gelijk, daarna scoren Passieve slachtoffers en de Controle groep het laagst en tevens ongeveer gelijk op Proactieve agressie.

Sekseverdeling onder drie typen slachtoffers

Tot de groep van Pestende slachtoffers worden 14 jongens en 10 meisjes gerekend. Tot de groep van Provocerende slachtoffers worden 27 jongens en 15 meisjes gerekend. Bij zowel de Pestende als de Provocerende slachtoffers behoren dus meer jongens dan meisjes tot de betreffende groep. Tot de groep van Passieve slachtoffers worden 41 jongens en 59 meisjes gerekend. Er behoren dus meer meisjes dan jongens tot de betreffende groep. Er is, voor de drie groepen apart, een binomiale toets uitgevoerd om te toetsen of de verschillen tussen het aantal jongens en meisjes significant zijn. Uit de toets blijkt er dat bij zowel de Pestende ($p = .54$) als bij de Provocerende slachtoffers ($p = .09$) geen significant verschil bestaat in de sekseverdeling. In de twee slachtoffergroepen zitten dus niet significant meer jongens dan meisjes. Ook bij de Passieve slachtoffers ($p = .09$) bestaat er geen significant verschil in de sekseverdeling. Tot de groep van passieve slachtoffers behoren dus niet significant meer meisjes dan jongens.

Slachtofferschap

In tabel 7 staan de beschrijvende statistieken van de variabele slachtofferschap.

Tabel 7.

Gemiddelde per Groep op Slachtofferschap (standaardafwijking tussen haakjes).

Variabele	Passieve Slachtoffers ($n=100$)	Provocerende slachtoffers ($n=42$)	Pestende slachtoffers ($n=24$)	Totaal ($n=166$)	$F(2, 163)$
Slachtofferschap	1.86 (1.16)	2.45 (1.45)	1.65 (.89)	1.97 (1.23)	4.78 ($p = .10$)

Uit de Univariate toets volgde dat er significante verschillen zijn binnen de groepen op Slachtofferschap ($F(2, 163) = 4.78$, $p = .010$, zie tabel 7). Voor de daaropvolgende paarsgewijze vergelijking is gekozen voor de Games-Howell toets, omdat de voorwaarde van homogeniteit van varianties geschonden is in het geval van Slachtofferschap ($p < .001$). Bovendien waren de groepen ongelijk qua grootte.

Provocerende slachtoffers scoren significant hoger op Slachtofferschap dan Pestende slachtoffers ($p = .019$) en Passieve slachtoffers ($p = .048$). Het verschil in score tussen Passieve slachtoffers en Pestende slachtoffers is niet significant ($p = .642$). Deze resultaten geven het volgende overzicht: Provocerende slachtoffer scoren het hoogst op Slachtofferschap, gevolgd door Passieve slachtoffers en Pestende slachtoffers, welke ongeveer gelijk scoren.

Conclusie

Dit onderzoek richtte zich op de relatie tussen verschillende typen slachtoffers van pesten en de ontwikkeling van internaliserende, externaliserende en interpersoonlijke problemen. Onder internaliserende problemen vielen somatische klachten, angst,

depressie en gevoel van eigenwaarde. Reactieve en proactieve agressie vielen onder externaliserende problemen en internaliserende problemen omvatten sociale preferentie, waargenomen populariteit en resource control. Er werd geprobeerd een antwoord te vinden op de vraag of en hoe slachtoffers in zijn te delen op basis van hun scores op pesten, slachtofferschap en agressie en om deze zowel onderling als met pesters en neutrale kinderen te vergelijken op internaliserende, interpersoonlijke en externaliserende problemen. Pestende slachtoffers scoren hoog op pesten, slachtofferschap en agressie. Provocerende slachtoffers scoren hoog op slachtofferschap en agressie, maar laag op pesten. Passieve slachtoffers scoren alleen hoog op slachtofferschap en laag op pesten en agressie. Pesters zijn kinderen die hoog scoren op pesten en agressie, maar laag op slachtofferschap. Neutrale kinderen vormen de controle groep en scoren laag op alle variabelen.

De hypothese dat passieve slachtoffers, vergeleken met pestende en provocerende slachtoffers, het hoogst zouden scoren op de ontwikkeling van somatische klachten, angst en depressie kan niet worden aangenomen. De passieve slachtoffers ontwikkelen wel meer somatische klachten, angst en depressie dan de pesters en de Controle groep. De drie typen slachtoffers verschillen onderling niet in de ontwikkeling van somatische klachten, angst en depressie. De hypothese dat de passieve slachtoffers het laagst zouden scoren op gevoel van eigenwaarde, vergeleken met de pestende slachtoffers en de provocerende slachtoffers, kan tevens niet worden aangenomen. Er zijn namelijk geen significante verschillen gevonden tussen de passieve, de provocerende en pestende slachtoffers. Deze drie groepen hebben eenzelfde gevoel van eigenwaarde. Wel hebben de Controle groep en de pesters een hoger gevoel van eigenwaarde dan de drie typen slachtoffers. Ook uit het onderzoek van Giang en Graham (2008) blijkt dat er geen verschillen zijn tussen de slachtoffergroepen op interpersoonlijke problemen.

De hypothese dat pestende slachtoffers het laagst zouden scoren op sociale preferentie en de Controle groep het hoogst zou scoren, kan worden bevestigd. De Controle groep is het meest geliefd bij leeftijdsgenoten. Hierna volgen de pesters en de passieve slachtoffers en vervolgens de provocerende slachtoffers. De pestende slachtoffers zijn het minst geliefd bij hun leeftijdsgenoten. Ook uit de literatuur blijkt dat er een negatief verband bestaat tussen agressiviteit en sociale preferentie (Meisinger et al., 2007; Rodkin & Berger, 2008; Troop-Gordon et al., 2011; Witvliet et al., 2010)

Zoals gezegd gaat een hoge waargenomen populariteit vaak gepaard met proactieve agressie en pesten (Meisinger et al., 2007; Rodkin & Berger, 2008; Troop-Gordon et al., 2011; Witvliet et al., 2010). Om die reden werd verwacht dat de score op Waargenomen Populariteit als volgt zou verlopen: Pesters, Pestende slachtoffers, Provocerende slachtoffers, Passieve slachtoffers. Deze hypothese kan op basis van het huidige onderzoek bevestigd worden. Kinderen met een hoge waargenomen populariteit

proberen hun status te verkrijgen en te behouden door middel van agressieve strategieën (Meisinger et al., 2007; Rodkin & Berger, 2008; Troop-Gordon et al., 2011; Witvliet et al., 2010). Hierdoor zijn kinderen met een lage populariteit in het algemeen gemakkelijke slachtoffers (Boulton, 1999). Om die reden is het aannemelijk dat de pesters een hoge waargenomen populariteit hebben en de passieve slachtoffers een lage waargenomen populariteit.

De hypothese dat de pesters het hoogst zouden scoren op zowel zelfgerapporteerde als peergerapporteerde en leerkrachtgerapporteerde resource control, met daarna pestende slachtoffers, provocerende slachtoffers en passieve slachtoffers, kan deels worden aangenomen. Pesters hebben bij de zelfrapportage de meeste resource control, maar over de drie typen slachtoffers is moeilijk te zeggen wie de meeste resource control heeft. Dit geldt ook voor de leerkrachtrapportage. Ook uit de peerrapportage blijkt dat pesters de meeste resource control hebben, vergeleken met de drie typen slachtoffers. De pestende en de provocerende slachtoffers verschillen vervolgens niet in mate van resource control. Passieve slachtoffers hebben de minste resource control. Een verklaring is hiervoor te vinden in de Resource Control Theory. Volgens Hawley (1999) gebruiken kinderen competentiestrategieën om hun plek in de groep te verbeteren. Door sociaal dominant te zijn creëren zij een betere machtspositie. Passieve slachtoffers zullen weinig sociale dominantie vertonen, waardoor zij tevens minder resource control hebben. Pesters hebben wel meer mogelijkheden tot het verkrijgen van hulpbronnen (resources) dan de drie typen slachtoffers.

De hypothese dat er bij de verschillende pestrollen een bepaalde volgorde is aan te geven in de mate (van hoog naar laag) van reactieve agressie, namelijk provocerende slachtoffers, pestende slachtoffers, pesters en passieve slachtoffers, kan deels worden aangenomen. Uit het huidige onderzoek blijkt namelijk dat provocerende slachtoffers de meeste reactieve agressie vertonen. Uit eerdere literatuur blijkt ook dat deze groep agressief gedrag laat zien als een reactie op het pesten (Salmivalli & Peets, 2009). De passieve slachtoffers vertonen de minste reactieve agressie. Deze groep laat volgens Salmivalli en Peets (2009) geen agressief gedrag zien. De pestende slachtoffers en de pesters vertonen evenveel reactieve agressie.

Ook over proactieve agressie is een hypothese opgesteld. Verwacht werd dat de pestende slachtoffers het hoogst zouden scoren, vervolgens de pesters en de provocerende slachtoffers en als laatste de passieve slachtoffers. Deze hypothese wordt deels bevestigd. Zo vertonen de pestende slachtoffers wel meer proactieve agressie dan de overige groepen. Dit kan ook bevestigd worden door eerder onderzoek van Olweus (2003). Pesten valt namelijk volgens hem onder proactieve agressie. De pesters en de provocerende slachtoffers vertonen geen verschil in mate van proactieve agressie. De passieve slachtoffers vertonen de minste proactieve agressie.

Ook is er een hypothese opgesteld over de sekseverdeling onder de drie verschillende typen slachtoffers. Er werd verwacht dat er meer jongens voor zouden komen in de provocerende en pestende slachtoffergroepen, omdat jongens meer externaliserend probleemgedrag vertonen dan meisjes (Salmivalli & Peets, 2009; Veenstra et al., 2005). Daarnaast werd er verwacht dat er juist meer meisjes tot de passieve slachtoffergroep zouden behoren, omdat zij minder externaliserend probleemgedrag vertonen (Schwartz et al., 2001). Deze hypothese werd niet bevestigd. Bij de provocerende en pestende slachtoffers komen meer jongens voor en bij de passieve slachtoffers komen meer meisjes voor, maar de verschillen in de sekseverdeling bij de drie groepen zijn niet significant gebleken.

Ten slotte is er een hypothese opgesteld over de verschillen in mate van slachtofferschap van de drie groepen. Verwacht werd dat de provocerende slachtoffers vaker gepest zouden worden dan de passieve slachtoffers. De resultaten komen overeen met deze verwachting. Geconcludeerd kan worden dat de provocerende slachtoffers het meeste gepest worden (Perry et al., 1988). De passieve en pestende slachtoffers worden evenveel gepest, maar minder dan de provocerende slachtoffers.

De resultaten van het onderzoek zijn niet zonder meer generaliseerbaar naar de hele populatie. De assumpties van de MANOVA betreffende de internaliserende, interpersoonlijke en externaliserende problemen zijn geschonden. Er was sprake van uitschieters en de scores waren in een aantal gevallen niet normaal verdeeld.

Een beperking van dit onderzoek is het aantal geïdentificeerde slachtoffers in de steekproef. Ondanks dat de totale steekproef van voldoende grootte was, namelijk 1229 kinderen, bestond de totale slachtoffergroep uit slechts 165 kinderen. Om informatie over een groter aantal slachtoffers te verkrijgen, dient er een groter aantal kinderen ondervraagd te worden. Gezien het geringe aantal geïdentificeerde slachtoffers zijn de gevonden resultaten moeilijk generaliseerbaar naar de gehele populatie.

Een ander kritisch punt kan de sociaal wenselijke antwoorden op de zelfrapportage van de kinderen zijn. Er dient rekening gehouden te worden met het feit dat kinderen zich mogelijk anders voor willen doen dan zij in werkelijkheid zijn. Dit geldt door zowel minder van een bepaald gedrag te rapporteren omdat dit gedrag sociaal onwenselijk is, als door meer van een bepaald gedrag te rapporteren om indruk te maken, zelfs als dat gedrag sociaal onwenselijk is. Hierdoor zijn de resultaten van deze metingen niet volledig betrouwbaar. Er is echter doormiddel van peernominaties en leerkrachtvragenlijsten wel een beeld verkregen van hoe de omgeving het kind ervaart. De combinatie van deze drie rapportage middelen geeft een reëel beeld van het ware gedrag van het kind.

Een ethisch dilemma dat zich voor kon doen tijdens dit onderzoek is dat de onderzoekers de problemen en gedragingen van kinderen leerden kennen, maar niets

met deze informatie mochten doen. Er was namelijk aan de kinderen beloofd dat de gegevens geanonimiseerd zouden worden en dat geen van hun antwoorden door zou worden verteld aan anderen zoals ouders of docenten. Het kan echter voorkomen dat een kind aangeeft heel erg gepest te worden en dat zijn of haar klasgenoten ook toegeven dit kind te pesten, maar dat de docent dit niet aangeeft. Uit de feedback die na het onderzoek aan de scholen is gegeven, kon de docent of de leiding opmaken of er een discrepantie was tussen hun perceptie van de mate van pesten in de klas en de perceptie van de kinderen. Zij kregen een overzicht van de verschillende pestrollen die voorkwamen in de klas, zonder dat daarbij namen van leerlingen genoemd werden. Deze informatie konden zij gebruiken om maatregelen te treffen als dat nodig was. Zo droeg het onderzoek bij aan de wetenschappelijke kennis van pesten en aan het verbeteren van de situatie in de klas.

In dit onderzoek is het onderscheid tussen de verschillende typen slachtoffers gemaakt door cut-off punten te gebruiken op de variabelen Pesten, Slachtofferschap en Agressie. Uit de daaropvolgende analyses bleek dat er inderdaad verschillen zijn tussen de drie typen slachtoffers. Dit is echter geen onweerlegbaar bewijs dat de drie typen bestaan, omdat de selectie geforceerd is via cut-off punten. Om uitsluitel te geven over het al dan niet bestaan van drie verschillende typen slachtoffers is het verstandig om een clusteranalyse uit te voeren op de gebruikte steekproef. Dit is zeker een aanbeveling voor toekomstig onderzoek. Wanneer vervolgt onderzoek bewijst dat er drie typen slachtoffers zijn, is het verstandig om de aanpak van pestgedrag in de klas hier op aan te passen. Zeker pestende slachtoffers en provocerende slachtoffers kunnen niet altijd op sympathie van hun niet-pestende klasgenoten rekenen, omdat zij met hun gedrag anderen irriteren. Dit blijkt ook uit dit onderzoek, waar pestende slachtoffers en provocerende slachtoffers laag scoren op sociale preferentie en waargenomen populariteit. Het is daarom zaak om kinderen te leren dat er andere manieren zijn om met het gedrag van pestende en provocerende slachtoffers om te gaan dan door hen te pesten.

Literatuurlijst

- Ahn, H., Garandeau, C. F., & Rodkin, P. C. (2010). Effects of classroom embeddedness and density on the social status of aggressive and victimized children. *The Journal of Early Adolescence, 30*, 76-101.
- Ball, H. A., Arseneault, L., Taylor, A., Maughan, B., Caspi, A., & Moffitt, T.E. (2008). Genetic and environmental influences on victims, bullies and bully-victims in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 49*, 104-112.
- Bond, L., Carlin, J. B., Thomas, L., Rubin, K., & Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *British Medical Journal, 323*, 480-484.
- Borntrager, C., Davis, J.L., Bernstein, A., & Gorman, H. (2009). A cross-national perspective on bullying. *Child Youth Care Forum, 38*, 121-134.
- Boulton, M. J. (1999). Concurrent and longitudinal relations between children's playground behaviour and social preference, victimization, and bullying. *Child Development, 70*, 944-954.
- Bowes, L., Arseneault, L., Maughan, B., Taylor, A., Caspi, A., & Moffitt, T. E. (2009). School, neighborhood, and family factors are associated with children's bullying involent: A nationally representative longitudinal study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 48*, 545-553.
- Camodeca, M., Goossens, F. A., Terwogt, M. M., & Schuengel, C. (2002). Bullying and victimization among school-age children: stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development, 11*, 332-345.
- Carney, J., V., Hazler, R. J., Oh, I., Hibell, L. C., & Granger, D. A. (2010). The relations between bullying exposures in middle childhood, anxiety, and adrenocortical activity. *Journal of School Violence, 9*, 194-211.
- Chorpita, B. F., Moffitt, C. E., & Gray, J. (2005). Psychometric properties of the Revised Child Anxiety and Depression Scale in a clinical sample. *Behaviour Research and Therapy, 43*, 309-322.
- Coleman, P. K., & Byrd, C. P. (2003). Interpersonal correlates of peer victimization among young adolescents. *Journal of Youth and Adolescence, 32*, 301-314.
- Cunningham, N. J. (2007). Level of bonding to school and perception of the school environment by bullies, victims, and bully victims. *The Journal of Early Adolescence, 27*, 457-478.
- De Bruijn, de E. H., Cillessen, A. H. N., & Wissink, I. B. (2010). Associations of peer acceptance and perceived popularity with bullying and victimization in early adolescence. *The Journal of Early Adolescence, 30*, 543-566.
- Dodge, K. (1991). The structure and function of reactive en proactive aggression.

- In D. Pepler & K. Rubin (Eds.) *the development and treatment of childhood aggression*. (pp. 201-218). Hillsdale: Erlbaum.
- Esbensen, F., & Carson, D. C. (2009). Assessment of bullying victimization in a multisite sample of consequences of being bullied: Results from a longitudinal American students. *Youth Society, 41*, 209-233.
- Estell, D. B., Farmer, T. W., & Cairns, B. D. (2007). Bullies and victims in rural African American youth: behavioural characteristics and social network placement. *Aggressive Behavior, 33*, 145-159.
- Espelage, D. L., Bosworth, L., & Simon, T. R., (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of Counseling & Development, 78*, 326-333.
- Evers, A., Braak, M.S.L., Frima, R.M., & Vliet-Mulder, J.C. van (2009-2011). *COTAN Documentatie*. Amsterdam: Boom test uitgevers.
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., & Verloove-Vanhorick, S. P. (2005). Bullying: who does what, when and where? Involvement of children, teachers, and parents in bullying behavior. *Health Education Research, 20*, 81-91.
- Garandeau, C. F., & Cillessen, A. H. N. (2006). *Aggression and Violent Behavior, 11*, 612-625.
- Giang, M. T., & Graham, S. (2008). Using latent class analysis to identify aggressors and victims of peer harassment. *Aggressive behavior, 34*, 203-213.
- Gini, G. (2008). Associations between bullying behaviour, psychosomatic complaints, emotional and behavioural problems. *Journal of Paediatrics and Child Health, 44*, 492-497.
- Goossens, F. A., Olthof, T., & Dekker, P. H. (2006). New Participant Role Scales: comparison between various criteria for assigning roles and indications for their validity. *Aggressive Behavior, 32*, 343-357.
- Griffin, R. S., & Gross, M. (2004). Childhood bullying: Current empirical findings and future directions for research. *Aggression and Violent Behavior, 9*, 379-400.
- Guerra, N. G., Williams, K. R., Sadek, S. (2011). Understanding bullying and victimization during childhood and adolescence: a mixed methods study. *Child Development, 82*, 295-310.
- Hanish, L. D., & Guerra, N. G. (2004). Aggressive victims, passive victims, and bullies: Developmental continuity or developmental change? *Merrill-Palmer Quarterly, 50*, 17-38.
- Hawker, D. S. J., Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: a meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 441-455.
- Hawley, P. (1999). The ontogenesis of social dominance: A strategy-based evolutionary

- perspective. *Developmental Review*, 19, 97-132.
- Hawley, P. (2003). Prosocial and coercive configurations of resource control in early adolescence: A Case for the well-adapted Machiavellian. *Merrill-Palmer Quarterly*, 49, 279-309.
- Hawley, P. (2006). Social dominance and prosocial and coercive strategies of resource control in preschoolers. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 167-176.
- Hawley, P. (2007). Social dominance in childhood and adolescence: Why social competence and aggression may go hand in hand. In P. Hawley & P. C. Rodkin (Eds.), *Aggression and adaptation: The bright sight to bad behavior*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K., & Simons-Morton, B. (2001). Bullies, victims, and bully/victims: distinct groups of at-risk youth. *The Journal of Early Adolescence*, 21, 29-49.
- Hodges, E. V. E., Boivin, M., Vitaro, F., & Bukowski, W. M. (1999). The power of friendship: Protection against an escalating cycle of peer victimization. *Developmental Psychology*, 35, 94-101.
- Hoover, J., & Hazler, R. J. (1991). Bullies and victims. *Elementary School Guidance & Counseling*, 25, 212.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Marttunen, M., Rimpelä, A., & Rantanen, P (1999). Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *British Medical Journal*, 19, 48-51.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., Rimpelä, A. (2000). Bullying at school: An indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661-674.
- Kochenderfer, B.J., & Ladd, G. W. (1997). Victimized children's responses to peers' aggression: Behaviors associated with reduced versus continued victimization. *Development and Psychopathology*, 9, 59-73.
- Kumpulainen, K., & Rasanen, E. (2000). Children involved in bullying at elementary school age: their psychiatric symptoms and deviance in adolescence: An epidemiological sample. *Child Abuse & Neglect*, 24, 1567-1577.
- LaFontana, K. M., & Cillessen, H. N. (2002). Children's perceptions of popular and unpopular peers: a multimethod assessment. *Developmental Psychology*, 38, 635-647.
- Lien, M., Green, K., Welander-Vatn, A., & Bjertness, E. (2009). Mental and somatic health complaints associated with school bullying between 10th and 12th grade students: Results from cross sectional studies in Oslo, Norway. *Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health*, 5, 1-8.

- Maassen, G.H., Van der Linden, J.L., & Akkermans, W. (1997). Nominations, ratings and the dimensions of sociometric status. *International Journal of Behavioural Development, 21*, 179-199.
- Meisinger, E. B., Blake, J. J., Lease, A. M., Palardy, G. J., & Olejnik, S. F. (2007). Variant and invariant predictors of perceived popularity across majority-Black and majority-White classrooms. *Journal of School Psychology, 45*, 21-44.
- Meland, E., Rydning, J. H., Lobben, S., Breidablik, H., & Ekeland, T. (2010). Emotional, self-conceptual, and relational characteristics of bullies and the bullied. *Scandinavian Journal of Public Health, 38*, 359-367.
- Mills, C., Guerin, S., Lynch, F., Daly, I., & Fitzpatrick, C. (2004). Bullying, depression, and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *Irish Journal of Psychological Medicine, 21*, 112-116.
- Muris, P., Meesters, C. & Schouten, E. (2002). A brief questionnaire of DSM-IV defined anxiety and depression symptoms among children. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 9*, 430-442.
- Nabuzoka, D., Rønning, J. A., & Handegård, B. H. (2009). Exposure to bullying, reactions and psychological adjustment of secondary school students. *Educational Psychology, 29*, 849-866.
- Nansel, T. R., Overpeck, M., Pilla, R. S., Ruan, W. J., Simons-Morton, B., & Scheidt, P. (2001). Bullying behaviors among US youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association, 285*, 2094-2100.
- Natvig, G. K., Albrektsen, G., & Ovarnstrøm, U. (2001). Psychosomatic symptoms among victims of school bullying. *Journal of Health Psychology, 6*, 365-377.
- O'Brennan, L. M., Bradshaw, C., & Sawyer, D. (2009). Examining developmental differences in the social-emotional problems among frequent bullies, victims and bully/victims. *Psychology in the Schools, 46*, 100-115.
- Olweus, D. (1991). Victimization among school children. In R. Baenninger (Ed.), *Targets of violence and aggression* (pp. 45-102). Amsterdam, The Netherlands: Elsevier Science Publisher B.V.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying at schools. *Educational Leadership, 60*, 12-17.
- O'Moore, M., & Kirkham, C. (2001). Self-Esteem and Its Relationship to Bullying Behaviour. *Aggressive Behavior, 27*, 269-283.
- Perren, S., & Alsaker, F. D. (2006). Social behaviour and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in kindergarten. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 47*, 45-57.
- Perry, D. G., Kusel, S. J., & Perry, L. C. (1988). Victims of peer aggression. *Developmental Psychology, 24*, 807-814.

- Peters, E., Cillessen, A. H. N., Riksen-Walraven, J. M., & Haselager, G. J. T. (2010). *International Journal of Behavioral Development*, 34, 398-405.
- Polman, H., Orobio de Castro, B., Thomas, S. C. E., & Van Aken, M. A. G. (2009). New directions in measuring reactive and proactive aggression: Validation of a teacher questionnaire. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 183-193.
- Rieffe, C., Meerum Terwogt, M., & Bosch, J. D. (2002). Emotie-identificatie en rapportage lichamelijke klachten bij kinderen. *Kind en Adolescent: Tijdschrift voor Pedagogiek, Psychiatrie en Psychologie*, 23, 154-169.
- Rigby, K. (2001). Effects of peer victimization in schools and perceived social support on adolescent well-being. *Journal of Adolescence*, 23, 57-68.
- Rodkin, P. C., & Berger, C. (2008). Who bullies whom? Social status asymmetries by victim gender. *International Journal of Behavioral Development*, 32, 473-485.
- Roland, E., & Idsøe, T. (2001). Aggression and bullying. *Aggressive Behavior*, 27, 446-462.
- Roseth, C. J., Pellegrini, A. D., Dupuis, D. N., Bohm, C. M., Hickey, M. C., Hilk, C. L., & Peshkam, A. (2011). Preschoolers' bistrategic resource control, reconciliation, and peer regard. *Social Development*, 20, 185-211.
- Salmivalli, C., & Nieminen, E. (2002). Proactive and reactive aggression among school bullies, victims, and bully-victims. *Aggressive Behavior*, 28, 30-44.
- Salmivalli, C., & Peets, K. (2009). Bullies, victims, and bully-victims relationships in middle childhood and early adolescence. In K. H. Rubin, W. M. Bukowski, & B. Laursen (Eds.), *handbook of peer interaction, relationships, and groups* (pp. 322-340). New York: Guilford.
- Saluja, G., Iachan, R., Scheidt, P. C., Overpeck, M. D., Sun, W., & Giedd, J. N. (2004). Prevalence of and risk factors for depressive symptoms among young adolescents. *Archives of Pediatrics and Adolescent Medicine*, 158, 760-765.
- Schwartz, D., Proctor, L. J., & Chien, D. H. (2001). The aggressive victim of bullying: emotional and behavioural dysregulation as a pathway to victimization by peers. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in school* (pp. 147-174). New York: Guilford Press.
- Smith, P. K., & Brain, P. (2000). Bullying in schools: lessons from two decades of research. *Aggressive Behavior*, 26, 1-9.
- Smith, P. K., Shu, S., & Madsen, K. (2001). Characteristics of victims of school bullying: Developmental changes in coping strategies and skills. In J. Juvonen & S. Graham (Eds.), *Peer harassment in school* (pp. 332-351). New York: Guilford Press.
- Solberg, M. E., Olweus, D., & Endresen, I.M. (2007). Bullies and victims at school: are they the same pupils? *British Journal of Educational Psychology*, 77, 441-464.
- Stein, J. A., Dukes, R.L., & Warren, J. I. (2007). Adolescent male bullies, victims, and

- bully-victims: a comparison of Psychosocial and behavioral characteristics. *Journal of Pediatric Psychology*, 32, 273–282.
- Stephenson, P., & Smith, D. (1988). Bullying in the junior school. In P. Delwyn & D. Lane (Eds.), *Bullying in schools* (pp. 45-58). Oakhill: Trentham Books.
- Swearer, S. M., Grills, A. E., Haye, K., & Cary, P. T. (2004). Internalizing problems in student involves in bullying and victimization: implications for intervention. In D.L. Espelage, & S. M. Swearer (eds.), *bullying in American schools: a social-ecological perspective on prevention and intervention* (pp. 63-66). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Swearer, S. M., Song, S. Y., Cary, P. T., Eagle, J. W., & Mickelson, W. T. (2001). Psychosocial correlates in bullying and victimization. *Journal of Emotional Abuse*, 2, 95-121.
- Troop-Gordon, W., Visconti, K. J., & Kuntz, K. J. (2011). Perceived popularity during early adolescence: Links to declining school adjustment among aggressive youth. *The Journal of Early Adolescence*, 31, 125-151.
- Unnever, J. D. (2005). Bullies, aggressive victims, and victims: are they distinct groups? *Aggressive Behavior*, 31, 153-171.
- Van der Wal, M. F., De Wit, C. A. M., & Hirasing, R. A. (2003). Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying. *Pediatrics*, 111, 1312-1317.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., De Winter, A. F., Zijlstra, B. J. H., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2007). The dyadic nature of bullying and victimization: Testing a dual-perspective theory. *Child Development*, 78, 1843-1854.
- Veenstra, R., Lindenberg, S., Oldehinkel, A. J., Winter de, A. F., Verhulst, F. C., & Ormel, J. (2005). Bullying and victimization in elementary schools: A comparison of bullies, victims, bully/victims, and uninvolved preadolescents. *Developmental Psychology*, 41, 672-682.
- Veerman, J.W., Straathof, M.A.E., Treffers, Ph.D.A., Van den Bergh, B.R.H., & ten Brink, L.T. (1997). *Competentiebelevingsschaal voor Kinderen (CSBK). Handleiding*. Lisse: Swets Test Services.
- Witvliet, M., Olthof, T., Hoeksma, J. B., Goossens, F. A., Smits, M. S. I., & Koot, H. M. (2010). Peer group affiliation of children: The role of perceived popularity, likeability and behavioral similarity in bullying. *Social Development*, 19, 285-303.